

MIHNEA-CEL-RĂU ȘI UNGURII.

1508—1510.

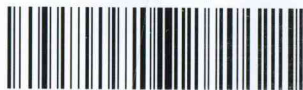
MEMORIU CETIT ACADEMIEI ROMÂNE ÎN ȘEDINȚA DELA 21 MAIU 1920

DE
ALEX. LAPEDATU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din «*Anuarul Institutului de Istorie Națională*»
din Cluj — pe 1921/22.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201401265

CLUJ
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL”

— 1922 —

MIHNEA-CEL-RĂU ȘI UNGURII.

1508 — 1510

— Memoriu citit *Academiei Române* în ședința dela 21 Malu 1920. —

de

Alex. Lăpădatu.

Prin cumintea sa politică de echilibru între Turci și Unguri, Radul-cel-Mare (1495—1508) asigură Țerii-Românești epoca de liniște și pace la adăpostul căreia întreprinse și îndeplini opera de organizare și de cultură ce-i câștigă, din partea vechilor analiști ai țerii, epitetul pe care, în alt înțeles și cuprins moral, îl avu, între toți Domnii noștri, singur marele său contemporan moldovean — gloriosul Ștefan¹⁾.

Rezultatele acestei politici — de supunere, prin plata regulată a tributului, față de Turci, și de apropiere, prin recunoașterea benevolă a suzeranității, față de Unguri — fură atât de mult prețuite de urmași, în cât mulți ani după aceia Domnii ce se perîndară pe tronul Țerii-Românești căutară s'o urmeze. Și-o urmară, cu mai mult sau mai puțin succes, după împrejurările din lăuntru și după priceperea și dibăcia celor ce-o conduceau.

Cel dintâiu Domn care căută ca printr'o politică asemenea celei a lui Radul-cel-Mare să-și asigure domnia și liniștea țerii, fu succesorul său nemijlocit — Mihnea-cel-Rău. Lipsit însă de înțelepciunea și autoritatea morală a aceluia, el căzu victimă însăși acestei politici, în niște împrejurări cari fac din domnia și sfârșitul său o adevărată tragedie — una din acele multe tragedii

¹⁾ Cf. studiul meu: *Politica lui Radul-cel-Mare (1495—1508)*, în *Lui Ioan Bîanu — amintire*, București 1916, pp. 191—223.

pe care le închide între paginile sale istoria română, din cele mai vechi timpuri până mai în zilele noastre.

Urmărirea acestei politici, în toate peripețiile ei, este scopul comunicării ce am cerut voie a face astăzi înaintea Domniilor voastre.

1.

Neputința Ungurilor de a împiedeca ajungerea la domnie a lui Mihnea-Vodă și pierderea situației dobândite de ei în Țara-Românească ca rezultat al politicei lui Radul-cel-Mare.

Recunoașterea suzeranității ungare, în felul în care o făcuse Radul-cel-Mare ¹⁾, fu pentru Ungaria un câștig politic prea însemnat, pentru ca Regele ei să nu fi căutat a și-l păstra, integral, și pe viitor. De aceea când Domnul român fu chemat pentru ultima oară la Poartă, la începutul anului 1508 ²⁾, Vladislav II, temându-se ca nu cumva satisfacerea poruncii Sultanului să altereze legătura politică de curând încheiată cu Țara-Românească, rugă pe Regele Poloniei, fratele său, să trimită Voivodului transalpin un sol, care, prin toate mijloacele, să-l înduplece a nu merge la Constantinopol, întru cât Suzeranul său nu-l va părăsi, ci-l va apăra la nevoie cu toate puterile Regatului ³⁾. Iar când, prin boala grea a Domnului considerat ca vasal, se ivi posibilitatea unei schimbări în domnia Țerii-Românești (Martie-Aprilie 1508), același Vladislav II manifestă deosebite griji pentru păstrarea acestei țeri în clientela politică a Ungariei ⁴⁾, luând în-

¹⁾ *Ibidem*, 203 sq.

²⁾ A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia* (vol. IV din *Fontes rerum Transylvanicarum*), Budapest 1914, 96—7. — Scrisoarea (publicată după o copie) e bine datată de editor, căci, adresată fiind Regelui Sigismund al Poloniei, ea trebuie să fie posterioară a. 1506 (când acesta ocupă tronul) și, întru cât Regele Ungariei numește în ea pe Radul-cel-Mare „Waywoda noster transalpinus“, trebuie să fie posterioară și actului omagial de vasalitate dela sfârșitul a. 1507 (cf. studiul meu citat, *ibidem*, 208) — din 1508 deci.

³⁾ Veress, *op. cit.*, I. c.

⁴⁾ Cf. scris. Regelui Vladislav către Sașii din Transilvania, din 12 Martie 1508 (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 180): „Qua re (boala Domnului) sic stante, nullo modo a nobis negligendum est quin de statu et conservacione... regni nostri transalpinensis provideamus...“ Și „ne partes ille per aliquam negligentiam a Sacra Corona huius regni... distrahantur“.

tinse măsuri împotriva ajungerii în Scaun a unui Domn dela Turci ¹⁾.

Porunci mai întâiu — la 12 Martie — lui Jozsa Som, Comitele Ți-mișoarei și Căpitanul general al părților de jos ale țării, ca, deîndată ce va primi veste de moartea lui Radul, să treacă cu oastea în Țara-Românească, spre a împiedeca intrarea Turcilor ²⁾. Scrise apoi, în aceeași zi, Sașilor din Transilvania, să sprijine, cu contingentele lor, acțiunea lui Som ³⁾. Iar când, la 6 Aprilie, primi dela acesta vestea — prematură — că Voivodul român a murit, că Turcii sunt gata să treacă, cu mari forțe, Dunărea și că boerii, cu țara întreagă, păstrează statornică credință Coroanei ungare și Regelui său, dorind Domn pe fiul lui Țepeluș (Danciul) ⁴⁾, — Vladislav II porunci din nou Comitelui său timișorean să intre cu toate puterile în Țara-Românească, spre a împiedeca pe Turci să pună Domn în Scaun de la ei și se adresa potențailor și comitatelor dela marginea Transilvaniei ⁵⁾, ba chiar lui Bogdan-Vodă al Moldovei ⁶⁾, să secundeze, cu oștile lor, întreprinderea militară poruncită lui Som. În același timp scrise lui Ioan Zapolya, comitele de Zips, la care se găsea Danciul, fiul lui Țepeluș, să trimită pe pretendentul agreeat de partizanii de peste munți ai Ungurilor, cât posibil mai în grabă, la sine, spre a-l expedia, imediat, cu toate oștile, în Țara-Românească ⁷⁾.

Niciodată ca atunci, Statul ungar nu ținuse să intervină cu atâta hotărîre și nu făcuse pregătiri atât de întinse pentru păstrarea Țerii-Românești în clientela politică a Regatului, prin ridicarea în domnie a unui Voevod credincios Coroanei. Cu toate

¹⁾ Scris. de la nota precedentă: „Nam, si Wayvodam ipsum (Radul) emori continget, Turcique terram illam pervenient, Wayvodamque aliquem erigent, que et quanta mala ex hoc emergi poterunt, facile est cuique animo completi“.

²⁾ Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 572—3 și scris. de la notele precedente.

³⁾ Scrisoarea din urmă.

⁴⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 181: scris. Regelui Vladislav către Emeric Czobor (în trad. la Șincai, *Chronica Românilor*, ed. 2-a, II, 180). — Pentru Danciul, fiul lui Țepeluș (i. e. Basarab-cel-Tânăr: 1477—82) cf. N. Iorga, Pretendenți domnești în sec. XVI, în *Analele Academiei Române*, mem. ist., XIX (1896—7), 206—8.

⁵⁻⁶⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 181.

⁷⁾ *Ibidem*, 181.

acestea, nu se trecu dela pregătiri la fapte. Căci, deși la 3 Maiu, când vestea, acum sigură, a morții lui Radul, ajunsese la Curtea din Buda¹⁾, Vladislav porunci Sașilor ca 'n lipsa Voivodului Transilvaniei, reținut în alte părți, să se pună, fără nici o zăbavă, sub ordinele lui Jozsa Som, pentru ca Turcii să nu ocupe Țara-Românească²⁾, totuși oștile ungurești, adunate în țara Bârsei³⁾, nu trecură munții, spre a susține, cu puterea armelor, pretențiunile de suzeranitate și interesele politice ale Coroanei ungare. Acesta cu toate că — scria Regele Ungariei Regelui Poloniei la 21 Iulie 1508 — boerii toți, legați fiind, pre pilda predecesorilor, prin credință și fidelitate, de el și de Regatul său, erau decși să nu sufere în mijlocul lor un Domn ales fără consimțământul și voința sa, a lui Vladislav⁴⁾. Astfel, cu ajutor dela Pașii dunăreni, la cari se dusesse după ce pierduse orice nădejde de sprijin în Ungaria⁵⁾, Mihnea-Vodă putu intra și înainta fără

1) *Ibidem*, 182: scris. lui Vladislav către Sibiieni, în care Regele spune că i s'a comunicat chiar ziua și ora morții lui Radul („eciam diem et horam mortis ipsius nobis prescripserunt“), care decedase în ultimele zile ale lui Aprilie („după Paști“, scrie Ureche — Kogălniceanu, *Letopiseștele Moldaviei și Valachiei*, ed. 2-a, I, 181 — care avea știrea, desigur, din partea din urmă, pierdută, a Letopiseștului de la Bistrița. Cum vestea morții lui Radul a ajuns la Buda în 3 Maiu, cum Paștile au căzut în 1508 la 23 Aprilie și cum drumul din Transilvania ori Banat (unde se va fi aflat transmitătorul veștii — Jozsa de Som) până la Buda se făcea atunci în 6—7 zile, e de admis că Radul a decedat la 26 sau 27 Aprilie. — Știrea morții lui Radul era comunicată, din Buda, la Veneția numai la 19 Iunie: Sanuto, *Diarii*, VII (1882), col. 553.

2) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 182.

3) Breve Chronicon Daciae, în *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, IV, 4 și 99, iar pentru contingentele Sașilor, ale lui Ioan Lulay: *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, 496.

4) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 574: „omnes bojarones, instar predecessorum suorum, essent nobis et huic regno astricti fide et fidelitate et presertim quod nullum Vojevodam istihic in medio ipsorum tolerarent, nisi qui sit de consensu et voluntate nostra electus“.

5) Candidatul susținut de Unguri la tronul Terii-Românești pentru cazul morții lui Radul fiind, cum am văzut, Danciul Țepeluș, agreatul boerilor partizani ai Coroanei ungare, — Mihnea, care, la începutul lui Ianuarie 1508, apăruse în Transilvania (*Rechnungen* I, 494—95: mai multe știri din cari reese venirea între 6 și 10 Ianuarie prin Turnu-Roș și Tâlmaciu la Sibiiu și primirea cu cinste acolo a Doamnei lui Mihnea-Vodă), fu nevoit să plece și să caute sprijin, prin boerii partizani ai Turcilor, la Pașii dunăreni ai acestora.

împotrivre în țară, supunând pe boeri și ocupând Scaunul domnesc al decedatului Voivod¹⁾. Pe la sfârșitul lui Maiu, Ioan Lulay, judele Sibiiului și comandantul contingentelor săsești în tabăra lui Som, vestea compatrioților săi, din Râșnov, că noul Domn, după ce a cuprins cetatea Poenarilor, s'a așezat în Scaunul de la Târgoviște²⁾, iar la începutul lunii viitoare (5 Iunie), Mihnea însuși scria acelorași, din Argeș, că, cu voia lui Dumnezeu și a boerilor, a pus stăpânire pe cetăți și a luat domnia³⁾.

2.

Incercările noului Domn român de a se apropia de Unguri și motivele rezervei ce aceștia manifestară față de dânsul.

Dintr'o singură lovitură așa dar, Ungaria pierdu întreaga situație din Țara-Românească. Dar ceia ce Regele n'a fost în stare să impună pe calea armelor, a câștigat pe cale de înțelegere, după îndelungate și nesincere tratative, pe cari împrejurările le impuneau de ambele părți. Căci, socotindu-se mai amenințat de cât era în realitate de oștile străne în Transilvania împotriva-i și având înainte pilda predecesorului său, care, prin politica-i de echilibru între Turci și Unguri, izbutise a-și păstra neturburat domnia până la sfârșitul vieții, — Mihnea-Vodă crezu că, pentru a-și putea asigura și el stăpânirea, atât de îndelung râvnită și atât de greu obținută, e necesar să câștige de partea sa și pe Unguri. În acest scop el adresă oferte de pace și de prietenie mai întâiu vecinilor săi — Brașovenilor⁴⁾ (înnainte de

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 574 — scris. citată a Regelui Ungariei către Regele Poloniei, din 21 Iunie: „illi (bojarones) qui circa littus et ripam Danubii dominia habent, territi subito adventu Turcorum, qui cum... Michne... praeter omnium opinionem supervenerant, coacti sunt illi adherere. Et Turci locato huiusmodi Michne in ipso vojevodatu decesserunt. Ad quem iam successive etiam *ceteri* adherere inceperunt“.

²⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 183. Data documentului: 30 Maiu (feria tertia proxima post festum Bonifacii papae).

³⁾ *Ibidem*, 183—4.

⁴⁾ I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV și XVI*, București 1902, 138—40 — scris. lui Mihnea către Brașoveni din care reese existența unei scrisori anterioare către aceiași.

30 Maiu)¹⁾ și Sibiiienilor (la 5 Iunie)²⁾, cărora, amintindu-le că a servit totdeauna cu credință Regelui și mai marilor săi (pe vremea pribegiei), le scria că, nevoind a fi ingrât față de binefacerile ce le-a avut în Ungaria, le oferă prietenia, ca supușii lor și ai săi să trăiască în pace și bună vecinătate, neavând, ei, Sibiiienii, din partea sa, nici o teamă despre Turci³⁾.

Dar aceste oferte de pace, adresate de Mihnea-Vodă vecinilor săi, rămaseră fără răspuns. Cunoscând împrejurările în cari el apucase domnia și dispozițiile Curții față de dânsul, nici Brașovenii, nici Sibiiienii nu se încumetară, potrivit instrucțiunilor ce aveau, de a răspunde mai înainte de a fi luat avizul mai marilor — dacă Regele va tolera sau nu pe Mihnea-Vodă în domnie⁴⁾. Mai mult chiar. Incurajați, negreșit, de prezența în apropierea lor a oștilor lui Jozsa Som, Brașovenii închiseră drumurile dinspre Țara-Românească, neîngăduind supușilor noului Domn, nici o afacere în ținuturile lor⁵⁾, ceia ce făcea pe Mihnea-Vodă să le adreseze o nouă scrisoare, în care, reamintindu-le de timpul petrecut în tinerețele sale în mijlocul lor, le reproșează că pe când de la alți vecini (?) a primit vorbe bune, de prietenie, de la ei n'a primit astfel de vorbe, că la dorința sa de a trăi în pace și bună vecinătate, au răspuns prin a-i închide drumurile și că țin între ei pe vrășmașii și neprietenii săi⁶⁾.

1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 183 — scris. citată a lui Ioan Lulay din 30 Maiu 1508, în care se spune că a arătat și cetit lui Jozsa de Som „litteras Michne Waivode transalpinensis et suorum boyarorum“ trimise lui de Sibiieni. Cf. și scris. Domnului din 10 Noemvrie (*ibidem*, 188) către aceștia: „priusquam in regnum nostrum intravimus, vestris circumspectionibus scripsimus et nunciavimus“.

2-3) *Ibidem*, 183—4.

4) *Ibidem*, 183 — Ioan Lulay către Sibiieni: „Commisit Sua Magnificencia (Jozsa de Som) Dominacionibus vestris scribere ne eedem sine scitu et informatione Sue Magnificencie quemquam ad ipsum Wayvodam mittant, sed prius a Sua Magnificencia expectent. Et hoc, meo iudicio, ob hanc causam quia adhuc nec Sua Magnificencia a Regia Maiestate sufficientem... habet informacionem... si Regia Maiestas... de ipso Michna contenta scribit et ipsum in Wayvodatu relinquet“. Și, tot acolo: „Dominaciones vestre nullo modo ad ipsum Michna interim mittant, quin prius a Regia Maiestate eedem informacionem cupiant“.

5) I. Bogdan, *Documente și registre*, 139 — scris. citată a lui Mihnea.

6) Ar putea fi vorba de Danciul Țepeluș, pe care Regele îl chemase, cum am văzut, de la Ioan Zapolya, spre a-l trimite cu oștile pregătite în Țara-Românească.

Observând apoi că „ceia ce începe cu rău, cu rău se sfârșește“, Mihnea-Vodă rugă pe Brașoveni „să se lase de ce a fost până acum“ și să trăiască cu el în pace și prietenie. Ori, dacă nu, să-i trimită cel puțin vorbă lămurită și adevărată despre oști: ce au de gând să facă? Iar despre Jozsa Som și Voivodul Ardealului: unde sunt? „Căci vreau — zice Domnul român la sfârșitul scrisorii sale — să-mi trimit oamenii mei la dâșii“¹⁾.

Dacă Mihnea-Vodă a trimis solii săi la Jozsa Som și la Voivodul Transilvaniei nu avem mărturii directe. Totuși e neîndoios că el a cerut și acestora recunoașterea în domnie. Lui Som, ca unuia ce i-a fost, pe timpul încercărilor sale de a apuca domnia Țării-Românești, între 1894—97, protectorul la care a căutat și a găsit adăpost și sprijin ori de câte ori acest adăpost și sprijin i-a fost refuzat de Ardeleni²⁾. La Voivodul Transilvaniei, ca unuia ce avea, cum vom vedea îndată, să mijlocească apropierea sa de Rege, căruia se adresase de altfel dela început în taină, rugându-l să nu-l scoată din Scaun, deoarece, deși ridicat în domnie de Turci, îi va fi credincios și devotat mai mult chiar de cât predecesorii săi, servind interesele Creștinilor³⁾. Faptul s'a relatat la Veneția⁴⁾ și în Polonia, invocându-se, în acest din urmă loc, ca motiv al tolerării lui Mihnea în domnie „cu toate că — scria Vladislav II fratelui său Sigismund — eram hotărît să nu-l tolerez în nici un chip, având în acest scop o armată pregătită în Transilvania⁵⁾).

1) I. Bogdan, *ibidem*, 139—40.

2) A. Lapedatu, *Politica lui Radul-cel-Mare*, I. c., 203 și, în special, n. 4.

3) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 574 — scris. lui Vladislav către Regele Poloniei din 21 Iulie 1508: „Autem vojevoda novus assidue supplicat. Nam licet sit scismaticus, tamen magis videtur christianis favere et in secreto nobis se obtulit: velle omnia facere et majora etiam et strictus esse obligatus quam etiam sui predecesores, dummodo ipsum non ejiciamus“.

4) Sanuto, *Diarii*, VII, 591 — știri sosite din Buda în Veneția la 25 Iulie: „Voyvoda transalpino, che fu fato per il Turco, à mandato a dir al re, vol esser bon christiano e aidar la fede; e ben che il Turco l'habi posto a chel stato, tamen vol esser amico di soa majestà e di la fede“.

5) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 574: scris. de mai sus, n. 3: „Nos habemus in Transilvania paratum exercitum nostrum et nullo pacto statuimus his conditionibus prefatum vojevodam ibi tolerare“.

3.

Recunoașterea, nevoită, de Unguri a situației create în Țara-Românească prin ridicarea în domnie a lui Mihnea-Vodă și acțiunea lor tainică spre a-l aduce la supunere față de Coroana ungară, măcar și aparent.

Ofertele de pace și de conlucrare tainică cu Creștinii, pe cari noul Domn al Țării-Românești le făcu Regelui ungar, fură primite cu multă neîncredere acolo unde ele fură comunicate mai întâiu — la Veneția¹⁾ și în Polonia. De aci se exprima chiar temerea ca nu cumva, sub pretextul amicitiei și fidelității, Mihnea-Vodă să uneltească împotriva Creștinilor²⁾. Se știa doar în toate părțile că domnia lui se sprijină pe oștile turcești rămase în juru-i și pe violenta supunere a boerilor partizani ai Ungurilor³⁾. Se cunoștea apoi, foarte probabil, faptul că noul Domn își avea un fiu ostatec la Poartă⁴⁾. Se svonise chiar că el are de gând să introducă legile și obiceiurile turcești în țară⁵⁾. Cu toate

1) Sanuto *Diarii*, VII, 613 — știri sosite din Buda la Veneția la 18 August: „Come il vayvoda transalpino, qual con favor dii Turco si à fato, tien Turchi a la soa guardia; et il re, dubitando che quella parte non vadi sotto il Turco, che saria la mina di Hongaria, à terminà far zente et veder di placar, quella parte e redurla come prima e perhò fa certa dieta questo effeto il di di san Lorenzo (10 August)“.

2) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, 575 — scris. Regelui Poloniei către Vladislav II din 1 August: „Timemus tamen, ne sub pretextu amicitie et fidelitatis, quam de se promittit novus ille vojevoda transalpinus aliquid rerum novarum moliat. Nam si vera sunt, que significata sunt nobis ab exploratoribus nostris, non caret idem magna suspicione...“

3) Relațiunile din notele precedente. Apoi: Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 578 și 580 — scris. papei Iuliu II către Regele Ungariei din 26 Septembrie („cum novum tyrannum transalpine Valachorum provincie, Turchorum ductu atque auxilio immissum, crudeliter in christianos proceres crassatum esse, dominiumque ibidem usurpasse cognovimus“) și din 27 Septembrie („fideles valachi proprias sedes relinquere et in alias migrare coacti fuerint“).

4) Despre care, A. Lapedatu, *Miloș fiul lui Mihnea-cel-Rău*, în *Convorbiri literare*, 1916, 73 sq.

5) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, 575 — scris. citată a Regelui Poloniei către Vladislav II din 1 August: „Nunciatum enim est nobis, quod paratum habet apud se ex Turcia armatum militem legeque et ritibus turcicos in terra illa inducere conatur“.

acestea, situația era de așa fel că Ungaria, care, cum am văzut, nu putuse împiedeca ajungerea în domnie a lui Mihnea-Vodă, cu atât mai puțin ar fi putut zădărnici acum această domnie, prin îndepărtarea din Scaun a noului Voivod. Și aceasta, de teamă, cum mărturisește Regele însuși, de a nu provoca pe Turci ¹⁾ și pentru că, între timp, stăpânirea lui Mihnea se consolidase întru câtva în lăuntru prin înțelegerea — de altfel aparentă și temporară — făcută de el cu boerii cei mai puternici ai țării, cu Craioveștii ²⁾. Pe lângă aceasta, nerecunoașterea domniei lui Mihnea provoacă un început de răsvrătire printre boerii partizani ai săi din Făgăraș, cu scop de a trage această țară în stăpânirea noului Domn transalpin ³⁾.

În astfel de împrejurări era o chestiune de necesitate și de prestigiu pentru Coroana ungară recunoașterea lui Mihnea. De necesitate, să nu se distrugă cu totul partidul politic unguresc de dincoace de munți, să nu se sporească mai mult nemulțumirile de dincolo și să se garanteze, pe cât s'ar putea, prin apropierea Domnului nou, siguranța Ardealului dinspre Turci. De prestigiu, să nu se descopere, față de adversari ca și față de prietini, slăbiciunea Regatului, de a nu fi putut restabili statul quo ante — suzeranitatea Coroanei ungare — în Țara-Românească. Pacea se prefera deci armelor. În acest scop, dieta convocată pe ziua Sf. Lorenzo (10 August) ⁴⁾ în afacerea Voivodului transalpin, întru cât acesta dădu nouă asigurări de intențiile sale de-a servi, în taină, cauza creștină și Coroana ungară, sfârși prin un aranjament pacific în vederea încheierii

1) Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, II—2, 574-5 — scris. citata a lui Vladislav II către Regele Poloniei: „Nunc ergo arbitramur, caesarem Turcorum vereri, ne nos deturbemus et expellamus istum suum vojevodam... in hoc casu vellet ipsum juvare“.

2) Vezi mai jos, p. 62, n. 4.

3) I. Pușcariu, *Două documente privitoare la revolta boerilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea-Vodă numit cel Rău*, în *Analele Academiei Române*, mem. ist., XXXIII, 61 sq. — „Quin anno Domini 1508... regnum illud transalpinum manibus Michnae vaivodae devenisse, mox ex ista terra Fogaras nonulli boiarones et valachi furtim ceperunt discedere ad ipsum vajvodam, ut hanc terram ac castrum et populū manibus suis traderent et proderent“ : *ibidem*, 66.

4) Relația dela n. 1, pag. precedentă.

unei înțelegeri cu Domnul român¹⁾. Astfel, în timp ce papa Iuliu îl îndemna pe Vladislav să resolve pe calea armelor conflictul transalpin²⁾, Regele căuta mijlocul de a-l aplana prin aducerea de bună voie, fie măcar aparentă, a lui Mihnea la supunere față de Coroana ungară. Lucrul reese limpede dintr'o scrisoare cu caracter confidențial a lui Vladislav II către Voivodul Ardealului, scrisoare pe care, dat fiind importanța ei deosebită pentru chestiunea ce ne preocupă, e necesar să o analizăm mai de aproape³⁾.

Din această scrisoare, dela 26 Septembrie 1508, se vede că Mihnea-Vodă comunicase Voivodului Transilvaniei dorința sa de a trimite soli la Buda. Faptul fiind adus la cunoștința Regelui, acesta adresă înaltului său dregător ardelean scrisoarea de care vorbim, cerându-i ca, deoarece Mihnea e gata să slujească, cum toată lumea vorbește, Coroanei ungare, cu credință și statornicie, după exemplul predecesorilor săi, să-l înduplece a trimite, cu consimțământul boerilor și sfetnicilor țerii, soli, investiți cu depline puteri, spre a solicita dela Rege recunoașterea sa în domnia Țerii-Românești. Să procedeze însă în așa fel, ca nici Mihnea, nici boerii săi să nu știe că din îndemnul său, al Regelui, s'a hotărât lucrul. Pentru aceasta — scria Vladislav Voivodului transilvan — să încredințezi pe Mihnea că după cererea lui ai intervenit, din îndemn propriu, pe lângă Majestatea noastră, pentru ca dânsul să poată fi, cu învoirea și întărirea regală, drept, adevărat și legitim Domn al părților noastre transalpine. Și mai departe: că, întru cât am înțeles că e gata să facă, cu boerii și întreaga lui țară, tot ceia ce am dori și să jure că va ține toate, nestrămutat, nu-l vom îndepărta dela noi, ci vom da ascultare rugămintelor sale. Să-l înduplece deci — mai adăoga Vladislav — să trimită în acest scop soli la Buda, iar dacă, între timp, acești soli vor sosi în Ardeal, să nu-i reție acolo și nici să hotărăscă ceva cu ei, ci, nezăbovit, să-i tri-

1) Sanuto, *Diarii*, VII, 640 — știri sosite din Buda la Veneția în 22 Septembrie: „che hanno fato dieta per le cosse dil vayvoda transalpino tien col Turcho; et vedendo chi lui à scritto vol esser bon christian et col regno di Hongaria hanno terminà, più presto pacifice aquietur le cosse, che con le arme, et tratano questo acordo“.

2) Scris. citate mai sus, ale papei Iuliu II, pag. 53, nota 3.

3) Veress, *Acta et epistolae*, 94—96. Publicată încă de la 1837 de Pray, în *Commentarii historici*, Buda 1837, 184—93.

mită la Curte, unde Regele, după ce va lua și avizul lui Czorbor, trimisul său în Țara-Românească, va vedea ce-i rămâne de făcut...

4.

Tratativatele angajate, prin necesitatea împrejurărilor, de ambele părți, de Unguri și Români, pentru recunoașterea stăpânirii lui Mihnea-Vodă. Decursul și rezultatul lor.

Aci dar ajunsese acțiunea lui Mihnea-Vodă de apropiere către Ungaria, ca Regele însuși să ceară, grație necesităților arătate, ca solii Domnului român să vină la dânsul, ceea ce s'a și întâmplat. Dar nu atunci îndată, ci numai după ce relațiunile dintre cele două țeri se mai îmbunătățiră. Căci la data când Regele adresa scrisoarea analizată mai sus Voivodului său din Ardeal, drumurile dinspre Țara-Românească erau tot închise ¹⁾, iar relațiile lui Mihnea-Vodă cu vecinii săi aproape inexistente, întru cât Sibienii și Brașovenii se fereau să întrețină legături directe cu dânsul ²⁾. Abia în Septemvrie, când începură și tratativele dintre Domnul Țerii-Românești și Regele Ungariei, prin intermediul Voivodului Transilvaniei, Sibienii trimiseră un om al lor la Mihnea-Vodă ³⁾ și numai după ce, din ordinul Regelui, drumurile fură deschise ⁴⁾, încep a se constata legături mai pronunțate de ambele părți.

Intr'adevăr, în Noemvrie, printr'un alt trimis al Sibienilor, Mihnea-Vodă arată vecinilor săi că, voind să aibă cu ei prietenie și bună vecinătate, le va comunica, cât va fi în viață, orice vești adevărate va avea cu privire la Turci ⁵⁾. Totuși Sibienii

1) Veress, 95—6 — scrisoarea citată.

2) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 196—7 — scris. Regelui Vladislav și Tesaurarului Ungariei către Sibieni (7 Septemvrie).

3) *Ibidem*, 187 — scris. lui Mihnea către Sibieni (13 Septemvrie).

4) Veress, 96 — scris. citată.

5) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 188. — Mihnea mai comunică Sibienilor vești despre Turci la 12 Martie prin casnicul său Lațcu, vești pe cari ei le transmit, în aceeași zi, și Voivodului Transilvaniei, la Cluj: *Rechnungen*, 510. Cu Lațcu, Sibienii trimit în Țara-Românească — ad petiūm eiusdem vaivodae — și un om al lor „ut videret: an recta nuntiaverit vel ne“: *ibidem*, 510. Tot pe Lațcu îl mai găsim la Sibiu, ca trimis al lui Mihnea, în Aprilie: *ibidem*, 534.

nu aveau încredere în Domnul român. Căci în afară de oamenii lor, mânați în țară după vești despre Turci¹⁾, ei trimitea alții, cu însărcinarea de a verifica relațiunile Domnului și de a spiona mișcările lui²⁾. Tot așa procedară față de dânsul, desigur, și Brașovenii. Aceasta cu atât mai mult, cu cât au fost cu el în relațiuni încordate. Dovadă sunt conflictele de vamă³⁾ și felurite alte neînțelegeri⁴⁾ ce se cunosc din acest timp între Mihnea-Vodă și Brașoveni, cu toată convenția verbală ce ni se arată că se încheiase între dânsii cu privire la judecarea supușilor de o parte și de alta⁵⁾. Voivodul Ardealului numește pe Mihnea chiar „publicus Sacrae Coronae hostis“⁶⁾, deoarece se svonise (în Aprilie 1508) că adunase mulțime de oști turcești și românești cu scop de a invada peste munți, prădând ținuturile Brașovului și Făgărașului⁷⁾.

¹⁾ În Martie (la Barbul Banul): *Rechnungen*, 510; în Aprilie (la Cozia) *ibidem*, 512; în Maiu (tot la Cozia): *ibidem*, 515; în Iunie („ad explorandum rumorem Turcorum et habitudinem Michnae vaivodae“): *ibidem*, 517.

²⁾ În Ianuarie (ad explorandum habitudinem eius (i. e. Michnea) et pro sciscitandis novis rumoribus): *Rechnungen*, 507; în Aprilie (ut habitudinem eius (Michnae) exploraret et deinde cis Danubium ad eius filium, ut de Thurcis experiatur): *ibidem*, 511; în Iunie (să cerceteze despre Turci și să spioneze pe Mihnea): *ibidem*, 517.

³⁻⁴⁾ În Ianuarie — conflict între Brașoveni și Părcălabul Poenarilor pentru Mehmmed, ginerile lui Petru doctorul: Hurmuzachi-Iorga, *Documente*, XV—1, 190—1; în Februarie — conflict cu aceeași pentru doi supuși ai lor. Johann Sermer și Coste: *ibidem*, 191; în Maiu — conflict cu Paul Thomory, castelanul de Făgăraș, pentru niște cai ai acestuia, furați de oameni din Tara-Românească: *ibidem* 193; în Iunie — plângeri ale lui Mihnea către Brașoveni, ca oamenii săi să fie tratați și judecați la Brașov, cum sunt tratați și judecați oamenii lor în țara sa: *ibidem*, 194.

⁵⁾ Hurmuzachi-Iorga, *Documente*, XV—1, 193 — scris. lui Mihnea către Brașoveni din 26 Maiu 1509: „Constat eciam Vestris Circumspeccionibus, quomodo cum oratoribus vestris locuti sumus, quod, si aliqui ex nostris iobagionibus domini [regis] excesserint, ex tunc veniant ad nos, et nos ex parte quorumlibet iusticiam administrabimus; e converso, iobagiones domini nostri regis iobagionibus nostris quitquam molestie infertur, ad Vestras Circumspecciones transmittemus, uti conscienciose eosdem iudicetis“.

⁶⁾ *Ibidem*, 192 — scris. către Bistrițeni din 8 Aprilie: „Stupenda quedam novitas auribus nostris insonuit, ut videlicet dominus ille Myhnye Wayvoda transalpinus coadunatis et associatis sibi Theurcorum et Volachorum copiis et exercitibus, partes istas transsilvanas invadere territoriaque brassoviensia et Fogaras cursitando vastare“.

⁷⁾ În legătură cu răscoala boerilor făgărășeni. Mai sus, p. 53, n. 3.

Aceste relațiuni, oricât de rele și încordate, nu împiedică însă continuarea tratativelor cu Regele și Voivodul Ardealului pentru recunoașterea lui Mihnea. În Ianuarie 1509, un trimis al acestuia — Ștefan Pitarul — se întorcea, prin Sibiiu, dela Buda, unde fusese în misiune¹⁾. La sfârșitul lui Aprilie, Albul Vistierul era trimis în solie la Voivodul Transilvaniei, tot în Sibiiu, unde acesta sosise²⁾. Iar în Maiu³⁾, Emeric Czobor, solul Regelui Vladislav la Domnul Țerii-Românești, ajungea în aceiași cetate, pentru ca, trecând munții, în Iunie, să-și îndeplinească misiunea ce-i fusese încredințată, misiune de al cărei rezultat vesti pe Regele său prin scrisori speciale pe la sfârșitul lui Iunie. Care anume a fost obiectul acestei misiuni, nu e greu de presupus: chestiunea soliei speciale cerută a fi trimisă, pentru recunoașterea lui Mihnea, de Vladislav, în Septemvrie 1509, la Curtea regală din Buda.

5.

Actul omagial de supunere făcut Coroanei ungare, în Iulie 1509, de solii „Voivodului transalpin” și recunoașterea acestuia în domnia Țerii-Românești.

Asupra acestei solii nu avem de cât o singură mărturie: că a fost condusă de Maxim, Mitropolitul țerii,⁴⁾ care, zice biograful său, persecutat fiind de Domn, ceru anume să fie trimis la Curtea lui Vladislav, pentru ca, odată misiunea terminată, să se poată reîntoarce printre Sărbii săi⁵⁾. Imprejurarea că'n frun-

1) *Rechnungen*, 533.

2) *Ibidem*, 534. — Albul stă la Sibiiu dela 28 Aprilie până la 5 Maiu. Sibienii îi fac daruri „in complacentiam domini sui”: *ibidem*, 536.

3) La 23 Maiu, Emeric Czobor sosia la Sibiiu, cu noutatea încoronării lui Ludovic, fiul lui Vladislav II, ca Rege al Bohemiei: *Rechnungen*, 534. În aceiași zi Sibienii vestesc pe Mihnea de sosirea „oratoris regii”, *ibidem*, 515. Iar la 26 Maiu îi trimet înșiși scrisorile acestuia: *ibidem*, 515. Czobor pleacă prin Făgăraș, până unde îl însoțește un trimis al Sibienilor: *ibidem*, 516. La 20 Iunie aceștia trimit un om al lor la Buda cu scrisorile primite din Țara-Românească, de la Czobor; *ibidem*, 517. Curând în urmă se întoarce și acesta de la Mihnea: *ibidem*, 517.

4) Despre acest Mitropolit, Iorga, *Istoria Bisericii române*, I, 121—4

5) Hasdeu, *Arhiva istorică*, II, 65 și I. Bogdan, *Vechile cronice moldovenești*, București 1891, 269—70 (după *Glasnicul sârbesc*). Cf. și Engel *Geschichte der Moldau und Valachey*, Halle 1804, I, 192—3.

tea soliei se afla un personaj așa de însemnat și atât de bine cunoscut la Buda (de pe vremea când îndeplinise, în mirenie, slujba de Despot al Sârbilor din Ungaria: 1485—95) ¹⁾, arată că ea a trebuit să fie alcătuită în chip mai deosebit și cu consimțământul boerilor și sfetnicilor țerii, adecă așa cum ceruse Vladislav II prin Voivodul său transilvan, Misiunea ei, recunoașterea suzeranității ungare, cu obligațiile ce decurgeau pentru Mihnea ca vasal și angajamentele ce-și lua Regele ca suzeran, fură înscrise — atestă acelaș biograf al Mitropolitului Maxim — într'o diplomă pe care acesta o trimise Domnului român, deoarece el nu se mai întoarse în țară. Diploma nu ne e cunoscută, dar obligațiile Domnului român trebuie să fi fost cele obișnuite — credință, devotament și asigurări despre Turci. Ce privește angajamentele Regelui ungar, ele se dovedesc, din alte izvoare, a fi fost, pe lângă recunoașterea domniei, adăpost Domnului și credincioșilor lui în țerile Coroanei pentru caz de primejdie ²⁾ și netolerare de pretendenți turburători în Ardeal ³⁾.

Timpul când trimișii lui Mihnea au obținut recunoașterea domniei acestuia și s'a dat diploma de care vorbim a fost, foarte probabil, în Iulie, după solia lui Emeric Czobor în Țara-Românească (Iunie) și înainte de constatarea anumitor fapte, vădind o totală schimbare a raporturilor lui Mihnea-Vodă cu Ardelenii (August). Și anume: pe la sfârșitul lui Iulie, Domnul român merse în persoană la Brașov, spre a-și tocmi oare cari lucrări de argintărie la niște meșteri de acolo ⁴⁾, ceia ce arată că neînțelegerile de până atunci cu acest oraș se aplanaseră; la în-

1) Pentru rolul lui Maxim (în mirenie: Grigorie Brancovici), ca șe politic al Sârbilor emigrați în Ungaria: Iovan Radonici, *Histoire des Serbes de Hongrie*, Paris 1919, 49—51, după scrierea aceluiaș autor, în sârbește *Grof Grigorie Brancovici*, Belgrad 1911 (p. 34 sq.), analizată pe larg în *Neamul românesc literar* din acelaș an, de d-l Silviu Dragomir.

2) Mai jos, pag. 68 și n. 3.

3) Mai jos, pag. 60 și n. 1.

4) *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I, 190, înseamnă, la 24 Iulie: Spectabilis et magnificus Myhne waywoda transalpinensis dedit dominis civibus în praetorio aspros pro marcis 127 piseta 7. Și anume 70 mărci, minus 15 piseta lui Antoniu Aurifaber, 57 mărci, plus 22 piseta tui Cristofor Aurifaber. — Aceleași socoteli înseamnă cheltueli făcute la Bran „quum Myhne waywoda transalpinus venerat ad Brassoviam“ (*ibidem*, I, 144) și „eo tempore quo Myhne waywoda transalpinus hic Brassoviae fuit“ (*ibidem*, I, 145).

ceputul lui August Sibiieni trimiseră un om al lor, la Deva, la Voivodul Transilvaniei, cu rugămintea să nu aducă pe Țepeluș (Danciul) în părțile lor „ob iram Vaivodae transalpini“¹⁾, ceia ce arată că vecinii lui Mihnea observau acum a nu se mai ridica pretendenți asupra lui; în fine, pe la jumătatea lui August, trimișii Sibiienilor, Petru Wolff, judele cetății, și Petru Hoch, veniră în Țara-Românească, la Mihnea-Vodă, spre a-l vizita și a lega prietenie în numele Universității săsești, aducând, cu această ocazie, în dar:— Domnului o cupă de aur, fiului său Mircea o liră-balistă cu tolbă și săgeți, iar boerilor săi diferite cuțite²⁾. Ceva cu totul deosebit trebuie să se fi petrecut, între timp, pentru ca Sașii să se fi datat la astfel de manifestații față de Domnul român: negreșit recunoașterea, de curând îndeplinită, a domniei lui de Coroana ungară, recunoaștere care aduse cu sine raporturi de bună vecinătate între Țara-Românească și Transilvania și, poate, chiar, un tratat regulator al acestor raporturi, similar aceluia încheiat cu Sașii de Radul-cel-Mare la 1507, ceia ce ar explica venirea celor doi trimiși mai sus menționați ai Sibiienilor la Mihnea, „ut amicitiam firmarent“³⁾.

Intr'adevăr, dela venirea acestei solii în Țara-Românească, Mihnea-Vodă se găsește, până la sfârșitul domniei sale, în relații destul de bune cu vecinii săi⁴⁾. Sibiieni îi trimit scrisori, îi fac servicii prietenești, îi duc daruri, îi cer știri despre Turci și-i conduc în țară soli ai Voivodului lor din Ardeal și ai Regelui Poloniei⁵⁾. La rândul său, Mihnea vinde vecinilor săi bucate în

1) *Rechnungen*, 522: „ut Czypelysz vaivodam non adduceret huc ad partes, ob iram vaivodae transalpini“.

2) *Ibidem*, 523, 496, 537.

3) *Ibidem*, 523: judele Sibiiului, Petru Wolff, chemat „ad partes transalpinas, ad Michne vaivodam, ut eum visitaret et sibi nomine septem sedium congratularentur et amicitiam firmarent“.

4) Din acest timp pare a fi scris. lui Mihnea către Brașoveni (fără dată), prin care le arată că pot afla ceară câtă vor voi la Câmpulung: Bogdan, *Documente și regeste*, 140.

5) In Maiu-Iunie, Sibiieni plătesc pe Mihail Copas „pro duabus resis quas ad vaivodam transalpinensem fecit“: *Rechnungen*, 516. — In Iulie, trimiși ai acelorași, unul cu un casnic al lui Mihnea (521) și un altul „ut exidium de Karansebes hoc clarius exploraret“ (511) — In August, Petru Hoch merge la Brașov „ad petitum vaivodae transalpinensis in facto Iohannis Benckner“: 524. In Septembrie, trimiși ai Sibiienilor, unii „ad partes transalpinas, ad iussum vaivodae“ (325), alții „cum oratore regis Poloniae“ (527). Pentru dusul și

țimp de lipsă și le trimite solii, atât pentru ei cât și pentru Voivodul Transilvaniei¹⁾, pe care-l numește odată „pater noster“ și căruia îi comunică, tot prin mijlocirea lor, informațiile primite de la Miloș-Vodă, fiul său, despre dezastrul cauzat la Constantinopol și împrejurimi de marele cutremur întâmplat acolo în Octomvrie 1509²⁾. Vice-voivodul Transilvaniei, Leonard Barnabasy, vine însuși în Țara-Românească³⁾, iar Comitele Timișoarei, trimite la Mihnea pe Gașpar Bekes, devotatul său⁴⁾...

6.

Compromiterea poziției interne a lui Mihnea-Vodă prin teroarea cu care domina pe boieri, prin pribegia Craioveștilor la Turci și prin supunerea lui față de Unguri. Izgonirea sa din Scaunul de domnie.

Dar dacă recunoașterea de cătră Regele Ungariei a domniei lui Mihnea, ca urmare a actului de supunere pe care solii săi îl făcură la Curtea din Buda în Iulie 1509, aduse stabilirea de bune raporturi cu Transilvania, ea compromise, în schimb, poziția Domnului în țară. Și iată cum. Spre a-și menține domnia

intersul acestui sol în și din Țara-Românească, *ibidem*, 535. Pe la sfârșitul aceleiași luni, Sibiiienii trimit din nou după vești peste munți: 526. — În Octomvrie ei întovărășesc pe omul Voivodului Transilvaniei, venit întru întâmpinarea Polonilor, din Țara-Românească: 528. — În Noemvrie cumpără și trimet lui Mihnea „una tuba“: 530. Tot atunci caută noutăți în țară (530) și trimit scrisori lui Mihnea în afacerea lui Bogdan Armeanul și Ștefan Literatul: 533.

1) În August, Sibiiienii trimit Voivodului transilvan scrisori de la Mihnea „aliqua nova continentibus“: *Rechnungen*, 524, iar Valentin Pitarul, solul Domnului transalpin, venia la Sibiiu: 535. În Octomvrie, acelaș sol revine la Sibiiu, spre a merge la Voivodul transilvan: 535. — În Noemvrie, trimis al lui Mihnea cu scrisori la Sibiiu (530), iar Petru Hoch merge în Țara-Românească „pro comparando tritico quo caristia amoveri possit“: 332 și 545. Din acelaș timp, scrisorile de la St. Nicolaescu, *Documente slavo-române*, 12 și 15—6 și de la Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 188 și 193.

2) Cf. articolul meu citat: Miloș fiul lui Mihnea-cel-Rău, în *Convorbiri Literare*, 1916, 72—76.

3) Cheltueli la Bran făcute cu ocazia intrării lui în Țara-Românească: *Quellen*, I, 139—40.

4) *Rechnungen*, 535.

împotriva rivalilor, al căror număr creștea tot mereu, Mihnea-Vodă recurse la ultimul mijloc al violenței — la suprimarea vrășmașilor săi. Întâiul măcel mai mare printre aceștia fu făptuit la sfârșitul anului 1508 ¹⁾, când țara 'ntreagă se umplu de groază ²⁾. Toți cei ce puteau ajunge sub acuzația sau măcar sub bănuiala cumplitului Domn își luară măsuri de apărare, cari nu puteau fi de cât acele ale pribegiei ³⁾. Craioveștii chiar făcură aceasta. Nu însă atunci, îndată, căci, ca unii ce reprezentau cea mai puternică boerime a țării, fură mai cruțați de cât alții ⁴⁾. Aceasta și pentru că avură prudența să nu-și manifesteze sentimentele lor de nemulțumire și să nu-și descopere planul ascuns de-a ridica nou Domn în Scaun, de cât atunci când situația politică le păru mai favorabilă, când Mihnea-Vodă se apropiase fățiș de Unguri — în Iulie 1509 ⁵⁾.

Intr'adevăr, curând după aceasta, Craioveștii începură a se mișca. Drept răspuns, Mihnea puse la cale suprimarea lor ⁶⁾. Ei prinseră însă știre din vreme și se mântuiră trecând, cu mulți dintre partizanii lor, pela sfârșitul lui Septemvrie, Dunărea, la Turci ⁷⁾. Mânios că i-au scăpat din mâni, Domnul se răzbuună,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-I, 189: scris. Sibienilor către Ioan Lulay, judele lor regesc, din 1 Ianuarie 1509, prin care-i comunică, după vești aduse de peste munți, „quod Mihne illos boyarones de quibus domini Brasovienses scripserant, ad frustra secare fecisset“. Analele sârbești (N. Iorga, *Studii și Documente*, III, XLIII) dau, pentru uciderea boerilor, acelaș an 1508 (7017). Izvorul nostru indigen (*Viața și traiul părintelui nostru Nifon*, ed. Ios. Naniescu, București 1888, 59—61), intrat și în Cronica țării (*Magazin istoric*, IV, 243 sq.), relatează faptul, evident cu exagerări, fără însă a-l fixa în timp. Iar Urechie (Kogălniceanu, I, 181), desigur după Letopisețul contemporan de la Bistrița: „In anul 7016 (= 1508)... au stătut la domnie Mihnea-Vodă, carele au tăiat boerii“.

2) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-I, pag. 189 (scris. citată): „Tota provincia in timore staret“.

3) I. Bogdan, *Documente și registre*, 223—4: scris. boerilor cari cer de la Brașoveni „sălaş și lăcaș“ în virtutea tratatului din 3 Dec. 1507 al lui Radul-cel-Mare cu ei. Cf. art. mea *Politică lui Radul-cel-Mare*, I, c., 211—2.

4) *Viața lui Nifon*, 61: Băsărăbeștilor Mihnea „le făcu cărți de jurământ și de afurisanie, că nu-i va omorî, nici le va face vre-o nevoie“.

5) Mai sus, pag. 59.

6) *Viața lui Nifon*, 61—63.

7) *Ibidem*, 63. — La 1 Octomvrie Sibienii trimeteau un om al lor cu scrisori la Voivodul transalpin, în pricina unui Bogdan Armeanul și Ștefan Literatorul, cu însărcinarea de a cerceta „quorsan Banus et ceteri boyarones affuge-

prădându-le curțile și ctitoriile¹⁾. Bistrița 'ndeosebi, vestita mănăstire, recent întemeiată (1494), a lui Barbul Banul și fraților săi, avu să pătimească depe urma mâniei lui Mihnea-Vodă²⁾. Tunuri chiar fură îndreptate împotriva zidurilor ei³⁾. Dar păgâneasca faptă, care nu fu singură de acest fel⁴⁾, departe de-a impune prin strășnicia ei, zdruncină și mai mult poziția și altminteri destul de dificilă a Domnului, privit și vrășmășit acum nu numai ca tiran ucigaș al boerilor, ci și ca nelegiuit lepădat de vechea-i credință⁵⁾.

Cu pribegia Craioveștilor situația lui Mihnea-Vodă devenise foarte grea. Căci, rămas fără sprijin serios în lăuntru, el avea în contra-i, din afară, pe influenții boeri, cari-l pârăra Sultanului pentru toate răutățile câte făcuse și câte i se mai atribuiau⁶⁾ și, negreșit, pentru faptul că se dovedise necredincioasă raia, ca unul ce trecuse de partea Ungurilor. Astfel pribegii obținură de la Împărăție înlocuirea lui Mihnea-Vodă prin Vlad-Vodă, zis și Vlăduță, fratele lui Radul-cel-Mare⁷⁾. O expedițiune

rant" (*Rechnungen*, 527), iar la 3 Octomvrie ei vesteau pe Palatinul și Tesaurarul Ungariei „quod Banus et ceteri boyarones affugerunt“, *ibidem*, 527. În fine, la 18 ale aceleiași luni trimateau cercetași în Țara-Românească „ut exploraret... qualiter profugi boyarones starent“: *ibidem*, 529. Vestea conflictului dintre boeri și Mihnea ajunsese la Veneția, din Buda, tot în Octomvrie: *Sanuto Diarii*, IX, 338.

1) *Viața lui Nifon*, 63.

2) *Ibidem*, 65.

3) Inscricțiia bisericii, la N. Iorga, *Inscricții din Bisericile României*, I, 194. — Mențiunea din doc. lui Vlad-Vodă Vintilă de la 12 Fevruarie 1533 pentru Bistrița (St. Nicolescu, *Documente slavo-române*, pag. 263) despre jaful mănăstirii „de Unguri“, nu se referă la acțiunea de răsbunare a lui Mihnea-cel-Rău, ci la incursia hoțească a lui Sigismund, zis și Sasul, din Noemvrie 1526, despre care, cf. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, 850 și XV—I, 291.

4) *Viața lui Nifon*, 65: „și biserica Sfinților Apostoli, care o zidise Neagoe..., o au sfărâmat“.

5) Cronica mănăstirii catolice din Târgoviște, în *Archiva Istorică*, I-2, 47: „ob cedes bojerorum omnibus odiosus factus est et etiam propter religionem mutatam“. Că Mihnea trecuse la catolicism. (*Viața lui Nifon*, 71) e de admis, dat fiind îndelungata sa petrecere printre poporația catolică din Ungaria și Ardeal.

6) *Viața lui Nifon*, pag. 67.

7) *Ibidem*, I. c.

fu poruncită în acest scop lui Mehemmed beg, paşa de Nicopole¹⁾. În Noemvrie se ştia 'n Ardeal că Turcii au de gând să vină asupra Terii-Româneşti²⁾. Totuşi numai în Decemvrie sau chiar în Ianuarie expediţia se organizează³⁾, Domnul fiind în acest răstimp încă în Scaun⁴⁾, iar trupele sale în recunoaştere pe malul stâng al Dunării⁵⁾. Pe la începutul lui Fevruarie 1510, Craioveştii cu Mehemmed beg şi cu Vlăduţa-Vodă intrară în ţară⁶⁾. Mihnea Vodă, neputându-li-se împotrivi, fugi, căutând adăpost în Ardeal⁷⁾. Numai fiul său Mircea cercă oarecare rezistenţă în Argeş, la Cotmeana. Dar fără folos. Puţinele-i trupe fură împrăştiate, iar

1) *Ibidem*, l. c.

2) La 21 Noemvrie Sibienii trimiteau un om al lor la Mihnea, „ut exploraret, quoniam ferebatur Thurcos contra eundem venturos“ : *Rechnungen*, I, 531. Variantă : *ibidem*, nota — quoniam ferebatur Thurcos adversus eundem Myhne cum boyaronibus venire velle“.

3) Faptul reese din următoarele ştiri trimise din Adrianopol la Veneţia : la 23 Decemvrie „(Turchi) sonno implicati zercha il Valacho transalpino che molesta pur, e il Signor li ha mandato contra 7 sanzachi“ (Sanuto, *Diarii*, X, col. 21), la 30 Decemvrie „el Signor è ocupà contra questo Vlacho“ (*Ibidem*, col. 22) şi la 16 Ianuarie „Al presente erano occupati in far hoste contra il Ulacho transalpino che molestava i confini dil Signor et era con gente sopra il Danubio. Adeo, con effeto mandavano 5 sanzachi contra li con gran numero di zente“. (*Ibidem*, col. 546).

4) La 16 Decemvrie Sibienii trimiteau scrisori „Voivodului transalpin“ : *Rechnungen*, I, 533.

5) Ştirea cu data de 16 Ianuarie, mai sus, nota 2.

6) *Viaţa lui Nifon*, 67—9. La 21 Fevruarie se raporta de la Adrianopol la Veneţia că „le zente del Signor turcho havevano passato il Danubio con el novo Voyvoda de Valachia et molti altri di quelli principali“ : Hurmuzaki, *Documente*, VIII, 41.

7) *Viaţa lui Nifon*, 69—71. — La 7 Martie Bailul din Constantinopol raporta la Veneţia : „Turchi esser intrati în Valachia e posto il fradello di quel Radul in stato in Transalpina, et che quello Vayvoda era fuzito in Transylvania“ : Sanuto, X, col. 138. Aceiaşi veste se dedea Veneţienilor a doua zi, 8 Martie, dela Buda : Hurmuzaki, *Documente*, VIII, 41—2. — Se pare că faima de om crud a lui Mihnea făcuse ca 'njurul expediţiei pentru înlocuirea sa să se răspândească în Orient tot felul de basme, ca acel înregistrat de Sanuto (X, col. 207—8), în care se spune că Turcii au fost complet bătuţi la Dunăre şi că din 7 sangiaci, 6 au fost traşi în ţeapă, iar al 7-lea ars de viu şi pus, spre mai mare batjocură, pe calul său, mort, ca să fie văzut de cea parte a Dunării.

el nevoit să se mântue, ca și tatăl său, cu fuga¹⁾, peste munți, la Sibiiu, unde se găsea deja Mihnea cu toți ai săi²⁾.

7.

Causele neintervenției Ungurilor pentru susținerea lui Mihnea-Vodă și a neputinței lui de a reclama feudul pe care-l avuse dela Coroana ungară Radul-cel-Mare — domeniul Geoagiului.

Toate aceste întâmplări din Țara-Românească fură îndată și bine cunoscute în Transilvania și la Curtea din Buda, unde ele se transmiteau cu toată graba posibilă. Regele era deci în curent cu situația tot mai critică și mai amenințată a „Voivodului său transalpin“. Totuși el nu interveni în favoarea sa. Și aceasta din trei motive. Întâiu, se știa bine că numai silit de împrejurări și nu de bună voie Mihnea-Vodă se apropiase de Coroana ungară, cerând și obținând recunoașterea sa în domnia Țerii-Românești. Sinceritatea politicei sale era deci — și cu drept cuvânt — suspectată la Buda³⁾. Al doilea, cu boerii ce se ridicaseră împotriva lui Mihnea, Ardelenii avuseseră vechi și bune raporturi, de încredere și de reciproce servicii⁴⁾. Mai mult. Se pare chiar că ei alcătuiau partidul boerilor partizani ai Ungurilor în Țara-Românească. Pe lângă aceasta, noul lor Domn, ca frate al lui Radul-cel-Mare, trebuia să fie socotit mai sincer față de Ungaria decât Mihnea. Al treilea, situația Regatului era așa de slabă atunci, că, chiar fără împrejurările de mai sus, el n'ar fi putut interveni pentru Mihnea, întru cât prin aceasta ar fi intrat în conflict cu Turcii, ceia ce Regele ținea să evite — la 1510, ca și la 1508, când Mihnea-Vodă fusese adus și pus în domnie de

1) *Viața lui Nifon*, 69. — Vestea rezistenței lui Mircea trecuse și în Ungaria. Un sol venețian o raporta, la 21 Aprilie, din Agram, astfel: „Turchi sonno in Transilvania (recte: Transalpina) e hanno amazato quel Vajvoda, benchè el fiol suo viva e tegna ancor molte forteze nel paese“: Sanuto, X, col. 268.

2) „Cum uxore, et Mirtze filio ac filia... confugit“: Nic. Olahi, [*Hungaria et Atila* (operă scrisă la 1536), Viena 1763, 57.

3) Mai sus, pag. 53.

4) Mai sus, pag. 57, n. 1 și pag. 62, n. 7.

Poartă împotriva candidatului agreat de Unguri și dorit de țară (Danciul Țepeluș).

Abandonat, pentru aceste motive, de Unguri, lipsit de sprijin în lăuntru și amenințat cum era de pribegii din afară, situațiunea lui Mihnea-Vodă era astfel că nu putea cere și nici nu i se putea acorda feudul pe care predecesorul său îl obținuse de la Unguri, ca urmare a actului omagial de vasalitate pe care el îl făcuse Regelui Vladislav II — domeniul Geoagiului ¹⁾). După moartea lui Radul, când veștile despre răsturnarea situației politice în Țara-Românească ajunseră în Ungaria, — Geoagiul, rămas și ținut cât va timp vacant, neputând fi, prin firea lucrurilor, acordat lui Mihnea, fu solicitat (la 1508), cu drept de moștenire, de Catalina, soția lui Lorincz Ujlaki, fiica lui Ioan Pongracz, unul din foștii posesori ²⁾, iar, cu drept de donațiune (la 1509), de Comitele Petru de Szent-György, Voivodul Ardealului ³⁾. Vladislav nu-l conferi însă nici unuia din solicitanți, ci-l păstră mai departe, ca posesiune regală, până la 1 Ianuarie 1510, când îl dădu lui Ioan Podmaniczki ⁴⁾ pentru suma de 7000 florini, pe care Regele îi plătișe lui Ioan Tarczai, Comitele Săcuilor, în 1507, când luase de la el domeniul, spre a-l dărui, ca feud, lui Radul-cel-Mare ⁵⁾.

Diploma de donație a Geoagiului către Ioan Podmaniczki, Cămaraș regal, arată că, după moartea lui Radul, în lipsă de descendenți ai acestuia, domeniul a revenit, de drept, Coroanei regale. Urmașii lui Radul, cărora, după diploma de donație a Geo-

¹⁾ A. Lapedatu, *Politica lui Radul-cel-Mare*, I. c., 216 sq., unde am expus împrejurările în care acesta a primit Geoagiul ca feud și condițiile în care el i s'a donat. Acolo am arătat că domeniul acesta nu era Geoagiul de lângă Ștremț, din comitatul Albei-de-Jos, cum a crezut răposatul Bunea și, după el, noi toți, ci Geoagiul celălalt, din comitatul Hunedoarei — târg „destul de mare și vestit“ — satis frequens et celebre — cum îl arată Istvánfi și de care ținea mai toate localitățile — douăzeci la număr — de pe valea Borșei, dela izvoarele sale până la vărsarea în Mureș, pe o lungime de peste 25 km. și o lățime de peste 15 km.

²⁾ Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak Korában* — Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniadeștilor, V (Budapest, 1913), 55.

³⁾ Idem, *ibidem*.

⁴⁾ Veress, *op. cit.* 100 (no. 76).

⁵⁾ A. Lapedatu, *studîul citat*, 207 și Csanki, *op. cit.*, I. c.

giului cătră acesta, li s'ar fi cuvenit domeniul erau: Anca, fiica Domnului, și Vlad-Vodă, fratele său. Ori, la Curtea din Buda se știa foarte bine că cel puțin acesta din urmă trăește și că e candidatul la domnie al boerilor răzvrățiți împotriva lui Mihnea, a cărui situație, la data când se dădea Geoagiul lui Podmaniczki, era definitiv pierdută. Dacă totuși se trecea peste Vlad-Vodă și se dădea domeniul unui altuia, e pentru că el fusese nu o posesiune personală a Domnului, ci un feud al domniei și pentru că, precum Mihnea, din motivele mai sus arătate, cât și noul Domn Vlad-Vodă, dat fiind împrejurările în cari veni la domnie, nu se considerau și nici puteau fi considerați ca făcând sincer parte din clientela politică a Coroanei ungare. Așa se și explică pentru ce, la 29 Noemvrie 1910, când Podmaniczki e introdus în posesiunea efectivă a Geoagiului ¹⁾, Vlad-Vodă — acum Domn — nu apăru ca contradictor al acestei posesiuni.

8.

Refugiul lui Mihnea-Vodă la Siblu și măsurile luate de Sibieni pentru ocrotirea lui de dușmanii ce se găslau acolo.

Dar să ne întoarcem la Mihnea.

Sibienii în mijlocul cărora venise el să sălășluească după pierderea tronului, erau vechi cunostințe ale Domnului ajuns acum din nou în pribegie. Căci, când apăru mai întâiu în Ardeal, ca pretendent (1494), la dâșii găsi el adăpost și sprijin ²⁾. E drept că 'n urmă, în 1495, 96 și 97, îi fură vădit ostili ³⁾. Dar

¹⁾ Veress, *op. cit.*, 101 (no. 76).

²⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 141: scris. lui Vlad Călugărul către Sibieni din 1 Iulie 1494. Cf. și *Rechnungen*, I, 173.

³⁾ În 1495 (August), când Mihnea se găsia în Banat, la Jozsa de Som, umblând să intre în Țara-Românească prin acele părți, Sibienii vestiră pe Vlad Călugărul de intențiile lui: *Rechnungen*, I, 190. În 1496, când veni din nou între Sași, ei luară o serie de măsuri împotriva-i: cerură dela Rege îndepărtarea lui din ținuturile lor, ceia ce comunicară și Domnului Țării-Românești (*ibidem*, 193—4) și scriseră Scaunelor superioare și Făgărășenilor să nu-l găzduască (*ibid.*, 194), iar Scaunelor inferioare să se ridice în contra lui (*ibid.*, 194). — Pentru atitudinea Sașilor față de Mihnea în 1497, cf. *Politica lui Radul-cel-Mare*, I. c., 192—6.

când calea domniei i se deschise sigur înaintea (ianuarie 1508), familia sa găsi bună primire la dânsii ¹⁾. Și după ce lua domnia și ajunsese a încheia cu Regele Ungariei apropierea de care-am vorbit, Sibiienii îi manifestară, cum văzurăm, sentimentele cele mai bune ²⁾. Așa fiind, e de înțeles de ce, pierzând domnia, Mihnea-Vodă căută cu încredere azil între zidurile cetății Sibiiului. Totuși o anumită împrejurare îl făcu, spre mai bună siguranță a sa, să ceară găzduitorilor un salv-conduct de liberă și neturburată petrecere în mijlocul lor, salv-conduct pe care ei se grăbiră a i-l da ³⁾, ca unuia ce avea o atare îngăduire și garanție dela Regele însuși ⁴⁾.

Imprejurarea ce-l făcu pe Mihnea-Vodă să ceară Sibiienilor salv-conductul de care fu vorba, era prezența în cetatea lor a unor neîmpăcați vrăjmași ai săi. Intr'adevăr, de mulți ani se așezase și trăia între acești vecini ai Terii-Românești sau măcar în intime relațiuni cu ei o însemnată familie streină, de origine sârbă, cu întinse proprietăți în Ungaria, prin părțile Cenadului, și în Ardeal, prin părțile Cojocnei ⁵⁾, — familia Iacșicilor, frații Dimitrie și Petru ⁶⁾, cu o soră a lor, căsătorită, în

¹⁾ *Rechnungen*, I, 494—95. Mai multe știri din cari reese venirea, între 6 și 10 Ianuarie, prin Turnu-Roș și Tâlmăciu, la Sibiiu, și primirea cu cinste așolo a Doamnei lui Mihnea-Vodă.

²⁾ Mai sus, pag. 60—1.

³⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—I, 198: „sequenter nostrum salvum conductum eidem ac uxori et liberis suis per nos (Cibinienses) concessum“.

⁴⁾ Idem, *ibidem*, I. c.: „juxta confederaciones illas fidemque domini nostri regis“, în acelaș document. — A. Veress, *Acta et epistolae*, 10: „fidem et promissionem, quam nos (Vladislaus rex) fideli nostri... Mihnae... dederamur“. — Nic. Olahus, *op. cit.*, pag. 57: „data ei per regem Wladislaum... publica fide“.

⁵⁾ A. Veress, *op. cit.*, 10.

⁶⁾ Idem, *ibidem*: „totalem... illam partem... quae egregium condam Demetrium laxyth fratrem carnalem ipsius Petri... tangebatur“. Diploma prin care regele Vladislav dăruiește posesiunile lui Dimitrie Iacșici, din cauza uciderii lui Mihnea, fratelui său Petru, fiind numai în formular, nu arată cări sunt anume acele „castris, castellis, possessionibus, portionibusque“ date lui Dimitrie Iacșici. Intru cât purta însă atributul de Nagylak (Nădlac — Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—I, 172), e de admis că domeniile sale erau în comitațul Cenadului. Asupra lor sunt studii speciale, în sârbește și ungurește, de Ivic (*Istoria Sârbilor din Ungaria*) și Borowszky (*Istoria domeniului din Nădlac*).

1504, cu Părvul, nepotul lui Radul-cel-Mare¹⁾. Prin căsătoria aceasta, cei doi frați — Dimitrie în deosebi — ajunseră n' strănse legături cu familia domnitoare a Terii-Românești²⁾, împotriva căreia uneltise (sub Vlad Călugărul și Radul-cel-Mare) și venia acum să uneltească din nou (sub Vlăduță) Mihnea-cel-Rău. De aici nebiruita ură pe care avea s'o arate în curând, prin crimă, acestui uzurpator al tronului neamului domnesc, cu ale cărui interese și sentimente se vede a se fi identificat în totul. Osebit de Dimitrie Iacșici, Mihnea găsi în Sibiiu încă doi vrăjmași — pe vechiul său rival Danciul Țepeluș³⁾ și pe unul din foștii săi boeri, care 'ndeplinsese, în ultimele două decenii, un însemnat rol pentru stabilirea bunelor relații politice dintre Țara-Românească și Ungaria și care nu știm în ce împrejurări și din ce motive își părăsise stăpânul — pe Albul Vistierul⁴⁾.

Prezența n' cetatea lor a acestor oaspeți puse pe griji pe Sibieni, cari, temându-se de provocări și conflicte cu urmări compromițătoare pentru ei, în caz de violare a ospitalității ce acordaseră și garantaseră lui Mihnea-Vodă, familiei sale și credincioșilor ce mai avea pe lângă dânsul, — cerură, atât de la Dimitrie Iacșici, cât și de la Danciul Țepeluș, asigurări de bună purtare, pe cari ei, firește, le dădură⁵⁾. Dar cu aceasta nu se evită conflictul ce fatal avea să urmeze. Fazele de desvoltare ale acestui conflict, în lipsă de mărturii suficiente, ne sunt și ne vor rămânea, probabil, necunoscute. Știm doar atât că, scurt timp după venirea lui Mihnea la Sibiiu, un complot fu urzit de vrășmașii săi pentru asasinarea lui, — complot în care rolul de căpitanie i se dădu lui Iacșici și al cărui sfârșit fu tragedia

1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 164—5: invitația lui Radul-cel-Mare către Sibieni pentru nuntă (15 August). Mireasa fu adusă (de la Sibiiu) în Iulie: *Rechnungen*, I, 415—6, iar Sibienii — Ioan Rapolth și Petru Wolff — plecară la 10 August: *Ibidem*, 417.

2) Cunoaștem două călătorii ale sale în Țara-Românească: una în Septembrie 1505, ca sol al Regelui Vladislav: Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, 172—173, alta în Ianuarie 1506: *Rechnungen*, I, 437.

3) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 198.

4) Asupra soliilor ce acest boer îndeplini sub Radul-cel-Mare și Mihnea-cel-Rău, studiul meu citat (211) și mai sus, pag. 58.

5) Doc. de la nota penultimă: „fidem eiusdem sue proprie persone quam nobis (Cibiniensibus) fecerat“.

petrecută la 12 Martie 1510 în piața cea mică a Sibiiului, în următoarele împrejurări ¹⁾).

9.

Complotul vrășmașilor pentru uciderea lui Mihnea-Vodă, împrejurările asasinării lui și pedeapsa cu moarte a ucigașilor de Sibiieni indignați și revoltați.

La 11 Martie, în ajunul sărbătorii catolice a Sf. Grigorie Papa, Voivodul Ardealului, Petru comite de St.-Görgy, care se afla la Sibiiu, părăsiasă, sub seară, această cetate, spre a se duce în Săcuime, unde avea să reguleze, la Târgul Mureșului, oare cari afaceri ale înaltei sale dregătorii. În suita Voivodului era și Mihnea, cu Mircea, fiul său, și alți credincioși mai de seamă ai lor. Fostul Domn însoți pe Voivod numai până între viile orașului. Aci își luă rămas bun de la dânsul și se întoarse acasă. Fiul său merse însă mai departe, până la Slimnic (Nagy-Zelen-degh) ²⁾, unde înnoptă Comitele Petru.

De lipsa aceasta din cetate a tânărului Mircea și a oamenilor săi căutară să profite conspiratorii, spre a-și pune planul în executare. În dimineața zilei de 12 Martie, când cea mai mare parte a orășenilor erau în sfintele lăcașuri, ei se adunară într'ascuns în preajma bisericii cei mari din cetate, a Predicatorilor, unde venise și Mihnea. Planul era ca el să fie atacat și răpus la eșirea de la sfânta slujbă. Într'adevăr, coborînd treptele bisericii, abia apucă fostul Domn drumul spre casă, mergând fără nici o grijă pentru sine — relația neoficială a omorului spune: *stipulatis manibus*, ce-ar putea însemna: cu mâinile la spate — în

¹⁾ După cercetarea și judecata făcută de Voivodul Ardealului, în 14 Martie 1510, la Sibiiu, cu privire la asasinarea lui Mihnea, relație oare cum oficială, în Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 197—9 (în trad. Iași, Sincal, *Cronica*, ed. 2-a, II, 196—8), după raportul, făcut sub impresia celor petrecute la Sibiiu, în 15 Martie 1510, de un Ștefan din Galați (Transilvania) Bistrișenilor, *ibidem*, 199—200 și după relația lui Nic. Olahul — *op. cit.*, 56—7 — care cunoștea întâmplarea de la tatăl său. Cf. pag. următoare, nota 1. — Celelalte izvoare, despre cari va fi vorba în urmă, conțin mărturii de a doua mână.

²⁾ În comitatul Sibiiu, cercul Sibiiu. Ung. Szelindek, säs. Stolzenburg.

tovărășia lui Ștefan Olahul, judele de Orăștie¹⁾, a lui Ioan Horvath de Vingard²⁾ și a altor câțiva amici și credincioși ai săi, când, deodată, fără veste, fu atacat și lovit de Dimitrie Iașici c'o întregă ceată de slujitori armați³⁾. Sub loviturile de spadă ale ucigașilor, nefericitul Voivod căzu la pământ, dându-și sufletul în brațele tovarășilor săi⁴⁾, cari, surprinși și îngroziți, nu putură opune nici o împotrivire. De altfel nici unul nu avea arme la sine. Aceasta din porunca lui Mihnea însuși — pentru a vădi Sibiienilor încrederea ce avea în siguranța ospitalității lor.

Profitând de spaima și turburarea ce cuprinsese pe toți cei de față și pe cei ce luară mai întâiu cunoștința de crimă, asasinii se putură refugia neatinși pela gazdele lor. Îndată însă ce lumea-și reveni în fire, porțile cetății fură închise, ca cei vino-vați să nu se poată mântui prin fugă. Apoi, revoltați de cruzănta celor ce violaseră astfel legile ospitalității garantate și cuprinși de compătimire pentru Mihnea, Sibiienii se luară pe urmele ucigașilor și, descoperindu-i, îi uciseră pe toți. În luptă câțiva dintre Sași și dintre slujitorii Voivodului asasinat fură răniți. — După versiunea neoficială a omorului, pedeapsa ucigașilor veni dela Mircea-Vodă însuși, care, întors în cetate, îndată după asasinarea tatălui său, aflând cele întâmplate, alergă în grabă cu oamenii săi armați la fața locului. Ieșindu-i în cale, Danciul Tepeluș se aruncă asupra-i. Fu însă despicat în două c'o lovi-

1) Jude regesc în Orăștie: *Rechnungen*, I, 439, 44, 51, 59 și 82. După mărturia fiului său, Nic. Olahul, arhiepiscopul și primatele de mai târziu al Ungariei, era de aproape înrudit cu Mihnea: *op. cit.*, I, c.

2) Cf. pentru el, Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 203.

3) După raportul venețianului Vincenzo Gaidato din Buda — Sanuto, X, col. 130-1 — Iașici avea cu sine 32 slujitori: „fanti“.

4) Mihnea a fost ucis în piața cea mică a Sibiului (azi Huetplatz). Așa reese din mărturiile principale indicate mai sus, cari arată că asasinatul s'a făcut după ce, coborînd treptele bisericii, Domnul luă drumul spre casă. „Su la piaza“, zice și raportul citat la nota precedentă, iar Sieglerus — în *Cronologia* sa (ed. lui Matthias Bel, în *Adparatus ad historiam Hungariae sive Collectio miscella*, Presburg, 1735, p. 64. — „sub arcu, iuxta mytropolium urbis“. Cronica țării — în varianta trad. de Filstich (Șincai, II, 196) și în varianta dată de d. N. Iorga în *Cronicele muntene — Analele Academiei Române*, XXI, 309 — spune că Mihnea a fost ucis chiar „pe treptele bisericii“, iar *Istoriile Domnilor Terii-Românești* (ed. N. Iorga, București 1902, 33) „intr'o ulicioară strâmtă și întunecată, care ese despre biserica cea mare săsească“.

tură de paloș, plătind astfel cel dintăiu crima făptuită. În urmă lacșici cu toți ai săi fură și ei uciși, cu ajutorul Sibii-nilor, în frunte cu judele lor¹⁾. Oricum, fie de la cetățeni revoltăți, fie de la Mircea-Vodă și ciracii săi, ucigași-și primiră pedeapsa. Spre seară, când groaza celor întâmplare se risipi, când liniștea se restabili și pacea nopții se lăsă peste cetate, — teatrul uneia, poate chiar a celei mai cumplite tragedii din vremurile noastre bătrâne — neîmpăcații vrășmași ai lui Mihnea-Vodă: Danciul, lacșici și Albul Vistierul, cu tovarășii lor, zăceau și ei fără suflare la pământ.

10.

Ancheta Voivodului Transilvaniei asupra asasinării lui Mihnea-Vodă, justificarea suprimării ucigașilor și îngroparea cu cinste a Voivodului asasinat.

Vestit de cele petrecute la Sibiiu, Voivodul Ardealului reveni a doua zi dimineață, 13 Martie, în cetate. Fusese chemat să i se relateze faptele și să judece pe cei ce luaseră asupra lor pedeapsa ucigașilor. Ioan Agota (Agnethler), fruntaș al cetății²⁾, ca plenipotent al județului și mai marilor orașului, se prezentă înaintea Comitelui Petru, expunându-i amănunțit împrejurările în cari Mihnea-Vodă fusese asasinat și cerându-i să se pronunțe dacă „după lege au ba“ — juridice au ne — s'a făcut pedeapsa ucigașilor. Douăzeci și unul de cetățeni, mărturisind, sub prestare de jurământ, că Mihnea, cu „cugetată răutate“ — preconceputa malicia — s'au omorât, violându-se ospitalitatea ce Regele și Sibiieni i-au acordat și garantat și călcându-se cuvântul de bună purtare ce însuși ucigașii au dat, Voivodul Ar-

¹⁾ E de însemnat chipul, firește inventat, în care una din variantele Cronicei țerii — aceea dată de d. N. Iorga în *Cronicele muntene*, l. c. — arată a fi fost ucis lacșici: „Iar Dumitru a lui lacșiciu au alergat tare, de s'au suit în turn și au strigat tare zicând: tot omul se știe că au înjunghiat pe Mihnea-Vodă cu porunca lui Matieș Craiul (sic!); iar un pușcaș de-ai Mihnei-Vodă au pus pușca pe crăcane și l-au lovit între sprânceni și făcu moarte pentru moarte“.

²⁾ În Septemvrie 1510 era jude (Bürgermeister) al Sibiiului, după Jacobus Mydwescher, care îndeplinia această funcție în Martie: Fr. Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884*, Hermannstadt 1884.

dealului judecă că Dimitrie Iacșici, Danciul Tepeluș și Albul Vistierul cu ceilalți tovarăși ai lor „pre lege și cu cale” — juste atque digne — s’au omorît.

Ușurați astfel de răspundere, Sibiieni raportară mai întâiu Regelui cele petrecute ¹⁾, apoi îngropară cu toată cinstea trupul lui Mihnea-Vodă în lăuntru bisericii în care el se rugase pentru ultima oară ²⁾, acoperindu-i în urmă mormântul c’o lespede de marmoră pe care și azi — după patru sute de ani — vizitatorul poate ceti următoarea inscripție: *Sepultura Mag[n]ific[i] Do[m]i[n]i Michaelis Way[w]odae Tran[s]alpi[n]i, hic Cibi[n]ij, in (!) die beati Gregorij, per Iakschit dolose interfecti. A. D. 1510* ³⁾. Curând după aceea, la 24 Martie, Regele Vladislav, aflând cele întâmplate, luă sub crăiasca sa ocrotire pe membrii familiei lui Mihnea și pe credincioșii ei, poruncind Sibiienilor să-i țină în mijlocul lor cu cinste și apărați de orice rele ⁴⁾. În acelaș timp, potrivit legilor și obiceiurilor, confiscă, ca bunuri regale, proprietățile lui Dimitrie Iacșici, conferindu-le fratelui său Petru, ca unuia ce avea mai mult drept asupra lor, stăpânindu-le deja pe jumătate, și ca unuia ce și câștigase merite față de Coroană în luptele cu Turcii pentru apărarea părților de jos ale țerii (croato-bosniace) ⁵⁾.

Imprejurările tragice în cari Mihnea-Vodă își pierdu viața atenuară mult judecata contemporanilor asupra faptelor sale. Căci, afară de Cronica țerii ⁶⁾, scrisă cu vădită pornire împotriva-i, puținele izvoare istorice ce ne-au mai rămas și cunoaștem asupra domniei nefericitului Voivod, când nu înregistrează, pur și simplu, moartea sa, cu Analele Brașovene ⁷⁾, explică strășnicia

¹⁾ După raportul sosit la Buda, se comunica, la 25 Martie, Venetienilor următoarele asupra uciderii lui Mihnea (Sanuto, X, col. 130-1): „Dracola vayvoda era venuto di Transalpina in Transilvania et era venuto in Sibino, dove era domino Demetrio Iaxichi, qual scontrò inimici su la piazza, e dito Iaxichi tojã a pezi dito Dracola, unde quelli di Sibino prese dito Iaxichi con 32 fanti e lo volevano far morir“.

²⁾ „Michne in templo S. Crucis Fratrum Praedicatorum honorifice tumulatur“: Sieglerus, *Chronologia*, I. c., 64.

³⁾ Ap. Lud. Reissenberger, *Die evangelische Pfarrkirche A. B. in Hermannstadt*, (1884), 44. și Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, 843 nota.

⁴⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV-1, 200.

⁵⁾ A. Veress, *op. cit.*, 101.

⁶⁾ *Viața lui Nifon*, 59 și urm.

⁷⁾ *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassö*, IV (1903), 5.

cu care el a domnit, ca având de scop în primul loc stabilirea liniștei și ordinei în țară și numai în al doilea rând asigurarea domniei. Astfel Sieglerus ¹⁾ și tot astfel Ioan Salius în versurile alcătuite pentru epitaful său ²⁾, epitaf care în traducerea, în versuri și în metru original, a distinsului și învățatului meu coleg, d. Vasile Bogrea, sună :

*Vai, de ce fir subțirel atârnă umane rosturi
Și cu ce pas aripat fug ale noastre măriri!
Odinioară domniam de cinste 'ncărcat și de slavă 'n
Scaunul meu părintesc, schiptru purtând lucitor;
Faima mea de ostaș mergea, până unde Apollo
Stelele 'ntunecă și Ursa pășește pe pol.
Fața mea când vedeau, tremurau de groază supuși-mi,
Frică de mine avea și megieșul Ținut.
Lotrilor domolitor și furilor biciu fuiu de moarte,
Vajnic dreptatea păzind cu al meu paloș viteaz.
Cu al Creștinilor steag vruiu flamura mea să se 'mbine
Și la războiu să pornim, spre Vizetleanii păgâni.
Brațele nu mi-au lipsit, nici qurul galben, grămadă,
Nici din atâtea, nimic, câte-s la Curtea de Domn.
Dară un ceas fu de-ajuns, să nârue toate acestea,
Toate, precum în vârtej ușoarele paie se spulber,
Când neamul meu, hainit, din Tron isgonitu-și-a Domnul,*

¹⁾ *Loc. cit.*, 64. — Schesæus (*Ruinae Pannonicae*, Wittenbergae 1571, lib. 1., vers. 364—5) dă ca motiv al răzbunării lui Iacșici o faptă infamantă a lui Mihnea: „ob decus ereptum germanae illustre pudoris“. Dat fiindcă și *Cronica țerii* acuză pe Mihnea că „se culca cu jupănesele și cu fetele [boerilor]“, ar putea fi vorba aci de sora lui Iacșici, măritată cu Pârful, nepotul lui Radul-cel-Mare. Cf. mai sus, pag. 63—9 și n. 1.

²⁾ La Matthias Bel, *op. cit.*, 64—65.

Heu, res humanae fragili quam stamine pendent!
Quam ruit aligero gloria nostra gradu!
Regnabam nuper multo cumulatus honore,
Sede parentali splendida sceptrā gerens.
Militia notus, qua Cynthius astra subumbrat,
Quaque terit gelidum Parrhasis ursa potum.
Ante meam faciem provincia nostra tremebat,
Me quoque finitimae pertimere plagae.
Praedonum fueram domitor, furumque flagellum,
Justitiam rigide fortiter ense colens.

Cu ajutorul unei cete imense de Turci.
 M'am refugiat la Sibiu; dar, când mă primblam prin cetate,
 Fără de arme, crezând toate că-s sigure-acum,
 Dete năvală cumplit vrăjmașul, încins de tovarăși,
 Și cu-a lui spadă, furis, viața el crunt îmi răpi.
 Naște-se larmă, norodul grăbit pune mâna pe arme,
 Săbii străpung pe ai groaznicei crime făptași.
 Plânse cu bocet poporul năpraznica mea pristăvire,
 Dar să-mi redea nu putu dulcea lumină de zi.
 Astfel, cât ai clipi, se și prăbușiră 'n ruină:
 Cinste, Domnie, măriri, forță, avere și tot.
 Trupul s'astrucă 'n mormânt, iar sufletul întră 'n văzduhuri:
 Numele cel prea-vestit viu e pe 'ntregul pământ.

*

Așa dar sfârși domnia și viața Mihnea-Vodă, căruia, pentru faptele cele crude și nelegiulțe, contemporanii și, după ei, urmașii, i-au zis *cel Rău*.

Tragicul său sfârșit e, cum am spus-o de la început, consecință a politicei sale puțin reale și dibace. Căci, ajuns în

Christigenis volui sociata iungere signa,
 Inque Byzantinos arma movere laeșes.
 Iam mihi non vires, auri neque copia fulvi
 Defuit, aut quiquid principis aula tenet.
 At brevis hora gravi meā subruit omnia cașu,
 Omnia, ceu paleas disicit aura leves,
 Dum mea gens patrio pepulit me perfida regno,
 Turcarum immensa concomitata manu.
 Cibinium fugi; insignem dum incedo per urbem
 Sepositis armis omnia tuta putas,
 Irruit hostis atrox, multoque satellite cinctus,
 Vitam furtivo surripit ense meam,
 Exoritur clamor, vulgus cita corripit arma;
 Horrendique reos criminis ense ferit.
 Flebat luctifico pōpulus mea funera planctu;
 Sed nequit ad dulcem me revocare diem.
 Sic quasi momento volucris cecidere ruina:
 Noster honos, regnum, gloria, robur, opes,
 Corpus humo tegitur, pius æthera spiritus intrat:
 Et clarum toto nomen in orbe manet.

domnie cu concursul Turcilor, el socoti, că pentru a-și putea păstra cât mai mult și mai sigur această domnie, e nevoie să se apropie, ca și predecesorul său, de Unguri, recunoscând pretențiunile de suzeranitate ale acestora. Necuprinzând însă ade-vărata valoare a factorilor politici și militari pe cari avea să se sprijine și neavând nici autoritatea morală a lui Radul-cel-Mare, în lăuntru față de supuși, în afară față de amici și de dușmani, — Mihnea-Vodă nu fu în stare, ca și acesta, să se apropie de Unguri, fără a se depărta, în acelaș timp, de Turci. Dimpotrivă, pe măsură ce se apropie de cei dintâi, se depărtă de cei din urmă. Astfel abandonează o forță reală, cea a Pașilor dunăreni, pentru una ilusorie, cea a Coroanei ungare, fără chiar s'o fi putut câștiga cu totul pe cea din urmă.

Această greșeală politică îi fu, cum constatarăm, fatală, întru cât, în momentul când conflictul cu dușmanii din lăuntru s'a declarat, — dușmani ce găsiseră mijlocul de-a câștiga de partea lor pe Turci, fără a pierde pe Unguri, — Mihnea-cel-Rău, rămas absolut izolat, trebui să-și părăsească Scaunul domnesc fără serioasă împotrivire și să se refugieze la niște vecini în mijlocul cărora nu putu găsi nici măcar mântuire proprie. Căderea aceasta, ca rezultat al politicei sale, e pentru istoric așa de evidentă, în cât el poate afirma, cu certitudine, că, dacă nenorocitul fiu al lui Vlad Tepeș și-ar fi sprijinit domnia numai pe Turci, acțiunea rivalilor din lăuntru ar fi fost mult mai slabă, necesitatea dominării lor prin teroare mult mai mică, iar primejdia unei răsturnări din Ungaria cu desăvârșire exclusă. Și în astfel de condiții, negreșit, Mihnea-Vodă și-ar fi putut menține mai mult și mai bine domnia...

Bibl. Univ. Cluj

Nr. _____ 193

Sibiu

I. 1684